

БІБЛІЯТЭЧНАЕ АСЯРОДДЗЕ ЯК ФАКТАР САЦЫЯЛІЗАЦЫІ АСОБЫ

Шышкова А.А.

*аспірантка кафедры тэорыі і гісторыі інфармацыйна-дакументных камунікацый
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»
(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)*

Сацыялізацыя – гэта сукупнасць ўсіх сацыяльных і псіхалагічных працэсаў, дзякуючы якім індывід засвойвае сістэму ведаў, нормаў і каштоўнасцей, якія дазваляюць яму ўвайсці ў сацыяльнае асяроддзе і функцыянаваць ў якасці паўнапраўнага члена грамадства [4, с. 316]. У працэсе сацыялізацыі асобы, як сацыякультурны інстытут, удзельнічае і бібліятэка, ва ўмовах якой дадзены працэс мае сваю спецыфіку. Дадзеная спецыфіка заключаецца ў тым, што працэс сацыялізацыі ва ўмовах бібліятэк характарызуецца пэўнай стыхійнасцю і неарганізаванасцю, яго далёка не заўсёды можна мэтанакіравана прадугледзіць і рэгуляваць і, парой нават, цяжка вызначыць. Улічваючы гэту асноўную яе спецыфіку асаблівае значэнне мае стварэнне бібліятэчнага асяроддзя, якое будзе спрыяць працэсу сацыялізацыі асобы ва ўмовах публічных бібліятэк.

Пад паняццем “бібліятэчнае асяроддзе” будзем разумець азначэнне, дадзенае вядомым бібліятэказнаўцам М.Я. Дворкінай, якая вызначае яго як “рэальная і віртуальная прастора дзейнасці бібліятэкара і карыстальніка бібліятэкі, іх узаемадзеянне з аб’ектамі асяроддзя, якое ўключае сукупнасць інфармацыйных, культурных, сацыяльных, прасторава-часавых, тэхналагічных, тэхнічных, маральных, эстэтычных і іншых кампанентаў прадметнага і духоўнага характару” [2, с. 30].

Адзначым, што па прыкмеце фізічнай даступнасці ў рамках адзінага бібліятэчнага асяроддзя вучонымі вылучаецца рэальнае і віртуальнае бібліятэчнае асяроддзе. Пад рэальным бібліятэчным асяроддзем разумеецца традыцыйнае асяроддзе бібліятэкі, якое акружае карыстальнікаў. Пад віртуальным – электроннае бібліятэчнае асяроддзе, якое ўзнікае ў выніку выкарыстання ў бібліятэцы электронных дакументаў, Інтэрнэта і ствараемых на яго базе бібліятэчных сайтаў, якія забяспечваюць доступ да інфармацыйнага патэнцыялу электронных рэсурсаў бібліятэкі.

З пункту гледжання функцыянальнага падыходу да бібліятэчнага асяроддзя вучонымі выдзяляюцца наступныя яго элементы: інфармацыйны – дакументы, якія ўваходзяць у бібліятэчны фонд, у тым ліку і электронныя, ДБА, міжасабовыя зносіны бібліятэкараў і карыстальнікаў (камунікатыўны), прадметны элемент – абсталяванне, тэхнічныя сродкі, памяшканне, размяшчэнне дакументаў, тэхналагічны і эстэтычны кампаненты і атмасфера бібліятэчнага асяроддзя [2, с. 17].

Разгледзім дадзеныя элементы і вызначым іх сацыялізуючы ўплыў на карыстальнікаў бібліятэк.

Інфармацыйны элемент бібліятэчнага асяроддзя ўключае ў сябе інфармацыю, якая змяшчаецца ў бібліятэчным фондзе, метаінфармацыю

(ДБА, бібліяграфічныя паказальнікі, інфармацыйныя спіскі і г.д.), электронныя рэсурсы, ў тым ліку і прадстаўленыя на сайце бібліятэкі, рэкламную інфармацыю, інфармацыю для арыентацыі карыстальнікаў ў самім бібліятэчным асяроддзі і г.д. Вядома, што асноўныя сацыялізуючыя магчымасці бібліятэкі звязаны з сацыялізуючым уплывам выданняў, перш за ўсё друкаваных, якія з'яўляюцца асновай фонда бібліятэкі. Сацыялізуючы ўплыў маюць таксама і іншыя выданні, напрыклад, аўдыёвізуальныя (якія ў апошні час сталі вельмі актыўна выкарыстоўвацца, як напрыклад, электронныя кнігі, аўдыёкнігі і г.д.), але на думку большасці даследчыкаў, друкаваная кніга валодае найбольш моцным сацыялізуючым ўздзеяннем на індывіда. Гэта значыць, што фонд бібліятэкі, змяшчаючы ў сабе сацыяльна значную інфармацыю, валодае сацыялізуючым уплывам на індывіда. Але для таго, як карыстальнік мог вычарпальна задавальняць свае запыты ў інфармацыі для сацыялізацыі, неабходна максімальная даступнасць дакументаў (інфармацыі). У сувязі з гэтым, ў апошнія гады публічныя бібліятэкі стараюцца пры магчымасці забяспечыць адкрыты доступ да фонду, а таксама арганізаваць раскрыццё фонду з дапамогай рэйтараў, унутры-палічных раздзяляльнікаў, аб'яў і г.д. У сувязі з тым, што фонд дакументаў бібліятэкі немагчыма аднамомантна прадставіць карыстальніку ў поўным аб'ёме, бібліятэказнавец М.Я. Дворкіна прапанавала восем узроўняў раскрыцця фонду бібліятэкі: 1) здзяйсняецца пасля паступлення дакументаў у бібліятэку і прадстаўлены бібліяграфічным запісам, ўключаным ў электронны каталог і размешчаны на сайце; 2) раскрываюцца звесткі аб цяжучых паступленнях дакументаў, акрамя каталога, ў бібліяграфічных спісках, паказальніках, на электронных носбітах, на сайце і прадстаўленне першасных дакументаў на выставе новых паступленняў; 3) узровень раскрыцця фонду: найбольш актуальныя дакументы апошнік 10-15 гадоў прадстаўляюцца ў падсобным (адкрытым) фондзе чытальных залаў, для таго, як карыстальнік мог працаваць з імі самастойна; 4) акцэнтаванне ўвагі на тых дакументах, якія з'яўляюцца асоба значымі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі бібліятэкі, вызначанымі грамадствам, або цікавымі для асобных вялікіх груп карыстальнікаў; 5) дадзены ўзровень звязаны з распрацоўкай розных праграм нацыянальных праграм; 6) арыентаваны на прыярытэтныя групы карыстальнікаў (можа быць прадстаўленыя формамі дыферэнцыраванага інфармавання, абзорамі і г.д.); 7) уяўляе сабой раскрыццё каштоўных і рэдкіх дакументаў; 8) раскрыццё калекцый, іх апісанне, каментарыі. Магчыма таксама прадстаўленне адпаведнай інфармацыі на сайце, ў друку, на радыё і тэлебачанні [2, с. 77–78].

Другі элемент – камунікатыўны прадугледжвае зносіны з аб'ектамі асяроддзя, якое праходзіць з дапамогай розных формаў камунікацыі, галоўным чынам гэта дыялогавая камунікацыя. Поле дыялогу ў бібліятэчным асяроддзі дастаткова шырокае, гэта дыялогі розных аўтараў выданняў, розных эпох і народаў, моў і пазіцый у адной кнізе. Дыялогі кнігі і чытача, кнігі і бібліятэкара, чытачоў паміж сабой, бібліятэкараў адзін з адным, бібліятэкараў і чытатоў і г.д. Сацыялізуючы ўплыў зносін на індывіда

распрацоўвае С. Езава, менавіта яна выдзяляе камунікатыўную сацыялізацыю ў бібліятэцы [3, с. 101], а К.Ю. Геніева лічыць камунікатыўны элемент вядучым, бо на яе думку, ён дае падставу называць бібліятэку “школай зносін” для карыстальнікаў [1, с. 58]. Камунікатыўны элемент назіраецца і ў бібліятэчным абслугоўванні, сучасны стан якога дае падставу для вываду, што бібліятэкі сёння абслугоўваюць не толькі рэальных карыстальнікаў сродкамі зносін, але і аддаленых, якія маюць зносіны з бібліятэкай з дапамогай віртуальнай камунікацыі.

Прадметныя, тэхнічныя і тэхналагічныя элементы бібліятэчнага асяроддзя характарызуюцца тым, што на інтэнсіўнасць наведвання бібліятэкі ўплывае не толькі колькасць сабраных інфармацыйных рэсурсаў, але і размяшчэнне бібліятэкі, набліжэнне яе да месца жыхарства карыстальнікаў, яе іміджу, прывабнасці будынка, архітэктуры і дызайну.

Для сучаснай арганізацыі бібліятэчнага асяроддзя з пункту гледжання архітэктурна-планавых рашэнняў характэрна разнастайнасць стыляў, будаўніцтва або рэканструкцыя будынкаў па індывідуальных праектах, адаптацыя іх да ўкаранення новых тэхнічных сродкаў і тэхналогій, забеспячэнне даступнасці. Розны ўзровень камфорту для ўсіх і, ў той жа час, магчымасць выбраць зручную для карыстання форму паводзін, адгарадзіцца, знайсці свой спосаб атрымання інфармацыі. Гэта забяспечваецца і разнастайнасцю чытацкіх месцаў: адгароджаных, развернутых адносна адзін аднаго, каля вакон, паміж стэлажамі, у крэслах, на канапах, у больш крупных бібліятэках прадугледжаны для паглыбленай індывідуальнай ці групавой работы – асобныя кабіны, залы. Гэта сведчыць аб тым, што бібліятэкі становяцца больш даступнымі, пашыраецца сацыяльная база іх чытачоў і паглыбляецца функцыя абслугоўвання, якая садзейнічае больш зручнаму і камфортнаму атрымання сацыяльна значнай для карыстальнікаў інфармацыі.

У апошнія гады ў арганізацыі рэальнага бібліятэчнага асяроддзя адбыліся змены, звязаныя з укараненнем сучасных інфармацыйных тэхналогій: ва ўсіх чытальных залах большасці бібліятэк разам з друкаванымі крыніцамі інфармацыі прадстаўлены электронныя рэсурсы: электронныя каталогі, доступы да сеткавых рэсурсаў, асабістых электронных бібліятэк, кампакт-дыскаў. Шмат бібліятэк прадастаўляе ў сваіх чытальных залах бесправодны доступ у Інтэрнэт (WiFi).

Эмацыянальна-маральныя і эстэтычныя элементы складаюцца пад уздзеяннем інтэлектуальнага, маральнага, эстэтычнага, эмацыянальнага патэнцыялу калектыва бібліятэкі, архітэктара, дызайнера, спецыялістаў па абсталяванню і тэхнічным сродкам, а таксама і чытачоў.

Пры наведванні бібліятэкі карыстальнік адчувае дачыненне да высокай культуры, на яго ўплывае ўсведамленне вялікага кніжнага багацця бібліятэкі, унікальнасць прадстаўленых на выставах дакументаў, сустрэч з найбольш цікавымі людзьмі, навуковы характар мерапрыемстваў, які напамінаюць навуковыя канферэнцыі. Некаторыя карыстальнікі, пры наведванні бібліятэкі, прызнаюцца, што ў бібліятэцы ўзнікае нейкі асаблівы стан, які садзейнічае інтэлектуальнай працы, бібліятэка – гэта асобы мір. І калі гэта параўнаць з Інтэрнэтам, які ў апошні час стаў прагрэсіраваць пры

прадастаўленні інфармацыі, не выходзячы з дома, то Інтэрнэт – гэта канал, па якому нябачна цячэ інфармацыя. Гэта ніколі не заменіць таго, што ёсць ў бібліятэцы – духоўнага асяроддзя, чаго няма і не будзе ў Інтэрнэт [5, с. 7].

Усе элементы бібліятэчнага асяроддзя звязаны паміж сабой і ў комплексе ўздзейнічаюць на чытачоў і бібліятэкараў. Але, разам з тым, адзначае бібліятэказнавец М.Я. Дворкіна, менавіта бібліятэкары і карыстальнікі ствараюць бібліятэчнае асяроддзе і прыстатуюваюць яго да сваіх запатрабаванняў [2, с. 17].

Такім чынам, ва ўмовах бібліятэчнага асяроддзя адлюстроўваецца сістэма сацыяльных і культурных каштоўнасцей на якія арыентуе бібліятэка грамадства, пэўныя яго групы і асоб. Таксама ідзе пашырэнне магчымасцей для самастойнай дзейнасці карыстальніка па авалоданню сістэмы ведаў, уманняў і навыкаў, сацыяльных нормаў і каштоўнасцей, традыцый свайго грамадства, што абумоўлівае яе сацыялізацыю. Дадзеныя элементы, у сваёй узаемасувязі, садзейнічаюць аптымізацыі бібліятэчнага асяроддзя, яго камфортнасці пры рабоце карыстальнікаў з неабходнай сацыяльна значнай для іх інфармацыяй.

1. *Гениева, Е.Ю.* Культура как способ разрешения конфликтов: роль библиотек / Е.Ю. Гениева // Научные и технические библиотеки. – 2006. – № 1. – С. 43–59.

2. *Дворкина, М. Я.* Библиотечная среда: теория и организация: научно-практическое пособие / М.Я. Дворкина. – М. : Литера, 2009. – 93 с. – (Серия «Современная библиотека. Вып. 62»).

3. *Езова, С.А.* Библиотекарь и читатель: типы поведения / С.А. Езова. – М. : Либерия-Бибинформ, 2009. – 109 с. – (Серия «Библиотекарь и время. XXI век»).

4. *Коджаспирова, Г.М.* Словарь по педагогике (междисциплинарный): предназн. для уч-ся, студ-в, аспирантов, учителей и преподавателей вузов / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. , 2005. – 448 с.

5. *Сюда, как будто в храм вхожу:* [интервью М. Атаманенко с кандидатом философских наук, преподавателем Брянского педуниверситета В. Горбачевым, читателем Брянской областной научной универсальной библиотеки им. Ф.И. Тютчева] // Библиотечная газета. – 2007. – № 8. – С. 7.